

BLÅVINGAD RAPSVIVEL OCH FYRTANDAD RAPSVIVEL

Larverna av den blåvingade rapsviveln (*Ceutorhynchus sulcicollis*) och den fyrtandade rapsviveln (*C. quadridens*) orsakar mörghärdar i oljeväxter. Skadorna förekommer främst i höstoljeväxter. Förutom direkta skador har man även noterat att vivellarvernas skador också kan fungera som inkörsportar för svampinfektioner, framför allt *Phoma*-röta.

Skadebild

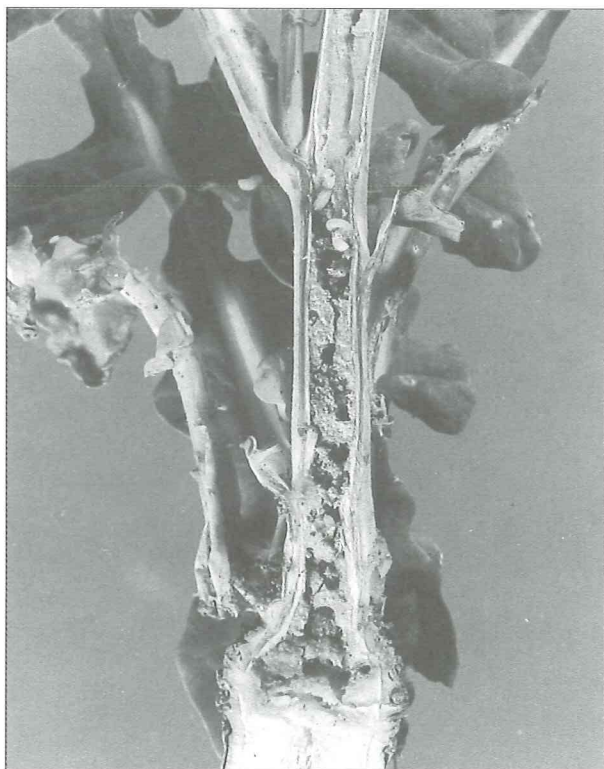
Rapsvivelarnas larver gnager gånger i bladnerv, bladskaft och stjälkar. Gångarna är nedsmutsade av ekskrementer, och redan vid måttliga angrepp blir stjälkarnas inre starkt brunfärgat. Vid starka angrepp kan bladskaft och stjälkar bli helt urholkade.

Om angreppet börjar tidigt på våren, då plantorna fortfarande är i rosettstadiet, kan de bli förkrympta. Vid ett senare utvecklingsstadium kan

plantorna tolerera ett relativt stort antal larver. Om angreppet blir så omfattande att även stödjevävnaden i stjälkarna skadas, kan stjälkarna knäckas.

De fullbildade vivellarna kan under sitt näringsök strax efter att de kommit fram i juli orsaka gnagskador på ännu saftiga och gröna skidor, främst i våroljeväxter. Senare på sommaren och under hösten kan näringsgnag i nyligen uppkomna höstoljeväxter vara besvärliga. Dessa skador tycks sällan vara av ekonomisk betydelse.

Skador i stjälkarna kan inte med säkerhet tillskrivas antingen den blåvingade eller den fyrtandade rapsviveln. Skadegörelsen kan i viss mån skiljas tidsmässigt, som framgår av biologibeskrivningen. Den blåvingade rapsviveln, som övervintrar i höstoljeväxter, kan börja äggläggningen tidigare än den fyrtandade rapsviveln, som måste flyga in från övervintringsplatser. De mörghärdar som förekommer i våroljeväxter måste i första hand tillskrivas den fyrtandade rapsviveln, eftersom den blåvingade rapsviveln lägger ägg i den gröda där den har tillbringat vintern, medan den fyrtandade rapsviveln söker upp värdväxterna senare på våren.

Rapsvivelarver i stjälken av höstraps.

Utseende

De vuxna skalbaggar är relativt lätta att känna igen. Båda arterna har liknande kroppsformer, de är klotrunda med ett smalt, långt snyte. Den blåvingade rapsviveln varierar i storlek från 2 till 3,3 mm. Täckvingar och halssköld är enfärgat mörkblå till svartblå, därav det svenska namnet. Övriga kroppsdelar är svartbruna. Den fyrtandade rapsviveln är en aning större än den blåvingade rapsviveln, som är 2,5–3,5 mm lång. När den fyrtandade rapsviveln har täckvingarna samman-

Typisk brunfärgning efter ett rapsvivelangrepp. Utgångshål för larven syns till höger.

slagna framträder vid gränsen till halsskölden en fjällliknande fläck, vanligen vit eller gråvit. Vivelns svenska namn syftar på hanens tandliknande beväpning på bakbenen.

Ägg, larv och puppa av de två arterna är mycket svåra att skilja. Äggen är långsmala och vitglänsande. Larverna är fotlösa, vita eller gulvita med en brungul huvudkapsel. I sista larvstadiet kan längden uppgå till ca 5 mm. Pupporna är vita. Eftersom larvernans utseende och levnadssätt är mycket lika, är det svårt att med säkerhet veta vilken art som orsakar de största skadorna. På senare år har den blåvingade rapsvivel varit den vanligaste arten i Mellansverige.

Blåvingad rapsvivel. Täckvingarna är enfärgat svartblå, ibland glänsande.

Biologi

De **blåvingade rapsvivelarna** kommer fram i juli och livnar sig antingen på ännu gröna höstoljeväxter eller också söker de sig till våroljeväxter eller andra korsblommiga växter. Efter en tids näringssök går vivelarna till sommarvila i barr- och lövförna. I början av september bryts viloperioden och inflygningen till höstoljeväxterna börjar.

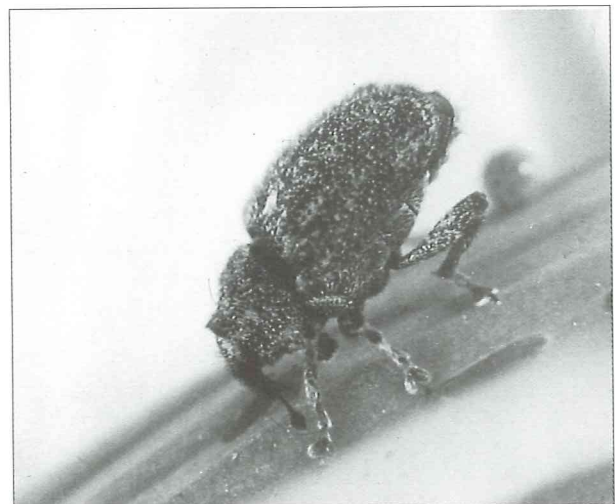
De blåvingade rapsvivelarna övervintrar huvudsakligen i höstoljeväxtfält. Detta betyder att vivelarna kommer igång så fort det blir varmt på våren. Redan ett par dygn efter uppvaknandet kan äggläggningen påbörjas och den kan pågå till början av maj. Äggen placeras på bladskäften direkt under växtens yttersta cellskikt (epidermis). Larverna arbetar sig genom bladskäftet in i stjälken där de äter gångar (minerar) företrädesvis i märgen.

De fullvuxna larverna borrar sig ut ur stjälken och de förpuppar sig i jorden. Utvecklingstiden från ägg till vuxen varierar mellan 50 och 68 dygn beroende på vädret.

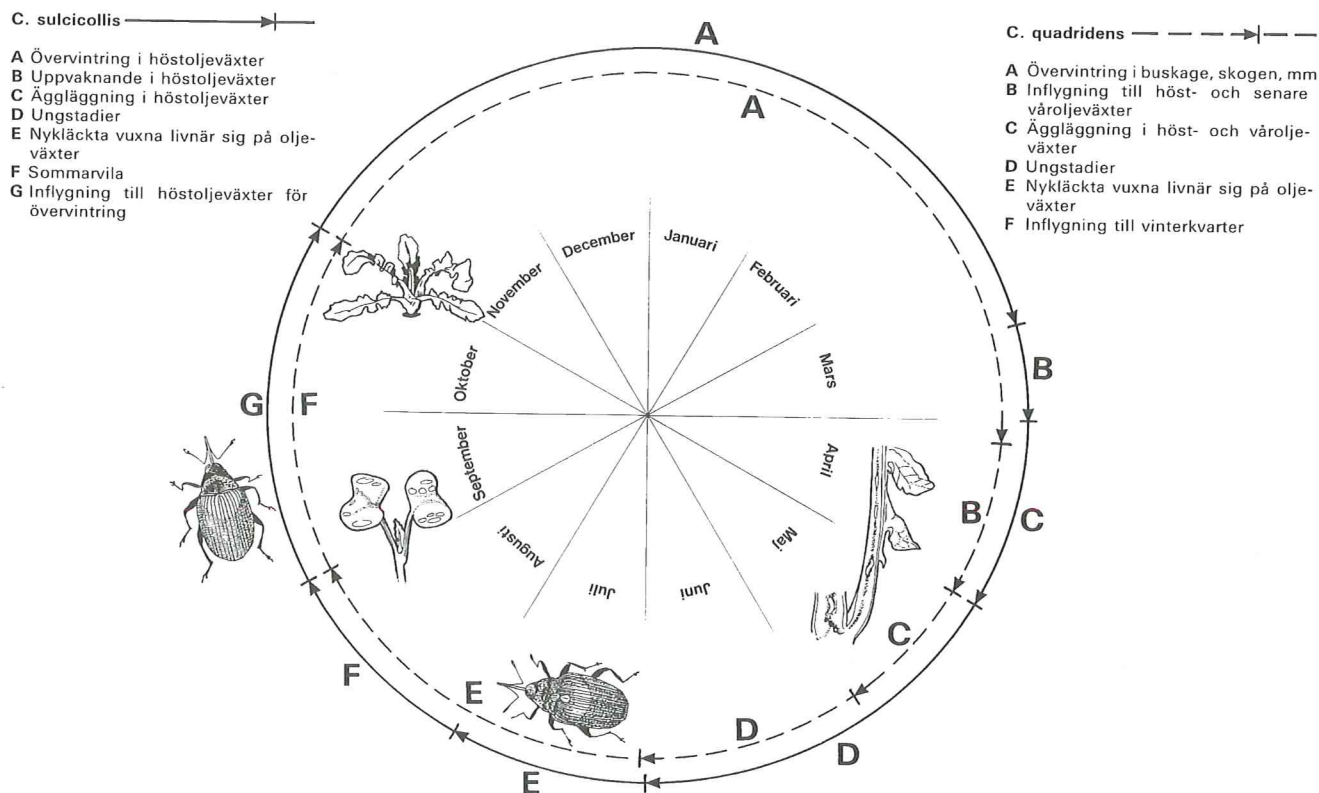
De **fyrtrandade rapsvivelarna** kommer också fram under juli månad. Nykläckta vivelar söker sin näring främst i våroljeväxter, men de kan även angripa nysådda höstoljeväxter. Viveln kan även äta på andra korsblommiga växter. De vuxna vivelarna orsakar nästan aldrig skador av ekonomisk betydelse.

Övervintring sker i de övre markskikten i utkanten av skogar, i buskage, under häckar och på liknande platser. Utflygningen från vinterkvarteret sker när lufttemperaturen överstiger ca +15°C.

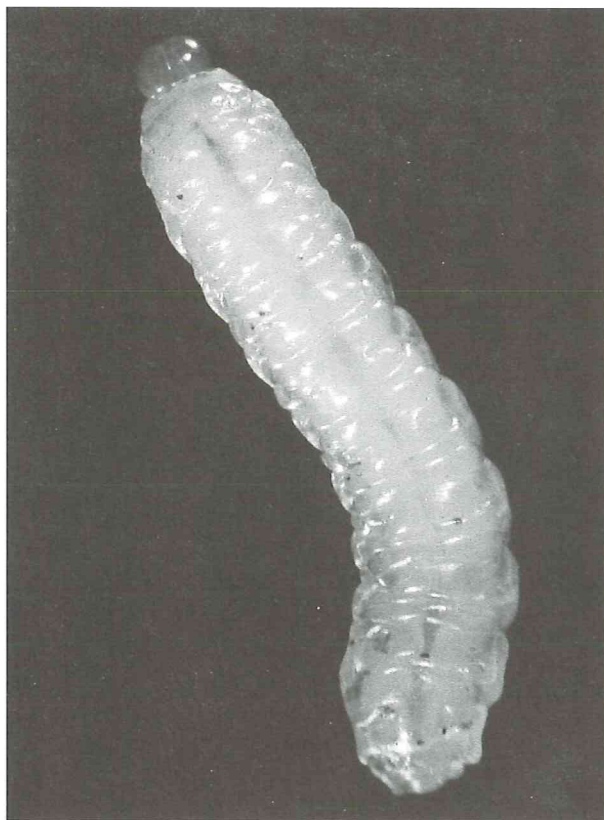
De fyrtrandade rapsvivelarna uppträder i höstoljeväxtfälten omkring början av maj, kanske något senare i Mellansverige. Äggläggningen påbörjas i maj. Äggen läggs i första hand i bladets skaft eller mittnerv. De nykläckta larverna söker sig in i stjälken och när larven är fullvuxen lämnar den värdväxten och förpuppar sig i jorden. Utvecklingstiden från ägg till vuxen vivel är, vid ca 20°C mellan 37 och 51 dagar.

Fyrtrandad rapsvivel. Täckvingarna har en matt, grå färg med en ljus fläck vid halsskölden.

Livscykel för blåvingad rapsvivel, *Ceutorhynchus sulcicollis* resp. fyrtandad rapsvivel, *C. quadridens*.

Rapsvivellarv. Den är fotlös, gulvit och har brun-gult huvud. I sista larvstadiet kan den bli ca 5 mm lång.

Åtgärder

Bekämpningsförsök utförda under 70-talet samt under 1989 och 1990 har visat att rapsvivelarna orsakar, i vanliga fall, inga ekonomiskt kännbara skador. Den fyrtandade rapsviveln som angriper på ett senare stadium är sannolikt av obetydlig ekonomisk betydelse. Den blåvingade rapsviveln kan däremot, vid riklig förekomst och tidigt vårväder, vara ett problem.

Den blåvingade rapsviveln måste antingen bekämpas på hösten eller tidigt på våren före äggläggningen. Rent praktiskt är höstbekämpning att föredra. En bekämpning mot rapsvivelarna kan göras t.ex. med en pyretroid. Vivlarna måste hinna flyga in i fältet innan bekämpningsbehovet kan bedömas. Ett grovt riktvärde för hur många vivlar som kan tolereras är mer än 50 vivlar/50 längdmeter. Dessa mängder vivlar har påträffats endast i ett fåtal fält i Mellansverige och bara under enstaka år.

Det bästa försvaret mot dessa vivlar är alla åtgärder som gynnar plantorna, då friska och välmående plantor i allmänhet tolererar även starka mörngrepp.

Litteratur

Björkman, I. 1975. Blåvingad rapsvivel – skade-

görare på frammarsch? *Växtskyddsnotiser* 39, 4, 79–83.

Björkman, I. 1975. Försök med fångstmetoder och bekämpning av blåvingad rapsvivel. *Växtskyddsnotiser* 39, 6, 129–134.

Gustafsson, G. 1991. Blåvingad rapsvivel – skadegörelse och ekonomisk betydelse. *32:a Växtskyddskonferensen*, 229–238.

Mühlow, J. & Sylvén, E. 1953. *Oljeväxternas skadedjur*. Natur och Kultur. Stockholm.

Text

Barbara Ekbom
SLU, Inst. f. entomologi
Box 7044, 750 07 Uppsala
Tel 018-67 10 00

Foto

Karl-Fredrik Berggren.

Teckning

Torbjörn Östling

Reviderat september 1996

Faktablad om växtskydd utges inom områdena Jordbruk och Trädgård. Faktabladen kan beställas som årsabonnemang, komplett serie eller enstaka exemplar.

Eftertryck av denna publikation är förbjudet enligt lag. Den som vill mångfaldiga något av innehållet måste först få tillstånd från SLU, Inst. för entomologi. Tel. 018-67 23 47.

ISSN 1100-5025
© Sveriges lantbruksuniversitet

**Ansvarig
utgivare:**

Maj-Lis Pettersson

Redaktörer:

Jordbruk:
Ulla Ekström, Alnarp
Maj-Lis Pettersson, Uppsala
Trädgård:
Maj-Lis Pettersson

Distribution:

SLU Publikationstjänst
Box 7075, 750 07 Uppsala
Tel. 018-67 11 00
Fax. 018-67 28 54